

Warszawa, 27-10-2023 r.

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH**

Krajowy Mechanizm Prewencji

KMP.573.8.2023.MŻ

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji
Policyjnej Izby Dziecka w Bydgoszczy**

1. Mandat Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur

Zgromadzenie Ogólne ONZ 18 grudnia 2002 r. przyjęło Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (dalej: OPCAT)¹. Polska przystąpiła do OPCAT na podstawie uprzedniej zgody wyrażonej w ustawie i stanowi on część krajowego porządku prawnego (art. 87 i 91 Konstytucji). Podpisując OPCAT, Polska zobowiązała się do utworzenia krajowego mechanizmu prewencji, którego funkcję wykonuje Rzecznik Praw Obywatelskich za pomocą działającego w Biurze RPO Zespołu – Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur (dalej: KMPT, Krajowy Mechanizm)².

KMPT ma dostęp do wszystkich „miejsc zatrzymań” w rozumieniu OPCAT. Są to wszystkie miejsca pozostające pod jurysdykcją i kontrolą państwa – strony, gdzie przebywają lub mogą przebywać osoby pozbawione wolności na podstawie polecenia organu władzy publicznej bądź za jego namową, zgodą lub przyzwoleniem³. Z kolei przez „pozbawienie wolności” OPCAT rozumie „jakąkolwiek formę zatrzymania lub uwięzienia bądź umieszczenia osoby w publicznym lub prywatnym miejscu

¹ Zob. Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192). Nazwa w języku angielskim: Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (OPCAT).

² Zob. art. 1 ust. 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. 2023 poz. 1058).

³ Zob. art. 4 ust. 1 OPCAT.

odosobnienia, którego osobie tej nie wolno z własnej woli opuszczać, na mocy polecenia jakiegokolwiek władzy sądowej, administracyjnej lub innej”⁴.

Wizytacje KMPT są niezapowiedziane. W czasie swojej wizyty członkowie KMPT mają dostęp do wszystkich pomieszczeń, instalacji i urzędzeń, mogą odbyć poufną rozmowę z wybraną przez siebie osobą (zarówno osobą pozbawioną wolności, jak i członkiem personelu lub inną osobą), mają dostęp do dokumentacji i nagrań z monitoringu wizyjnego⁵. Mają też prawo rejestrowania dźwięku lub obrazu w miejscach, w których przebywają osoby pozbawione wolności, za zgodą osób, które będą rejestrowane⁶.

Spostrzeżenia KMPT czynione podczas wizytacji opierają się więc na różnych źródłach, m.in. własnych obserwacjach, przeprowadzonych rozmowach, analizie dokumentacji i zapisów monitoringu⁷.

KMPT nie jest organem dochodzeniowo-śledczym. Nie rozpatruje też skarg⁸. Celem wizytacji KMPT jest identyfikowanie czynników zwiększających ryzyko wystąpienia tortur i złego traktowania osób pozbawionych wolności oraz zaproponowanie rozwiązań mających na celu wyeliminowanie tego ryzyka. Formułując swoje wnioski i zalecenia, KMPT bierze pod uwagę międzynarodowe standardy praw człowieka, w szczególności standardy ONZ⁹ oraz zalecenia organów międzynarodowych.

W każdym przypadku, kiedy przedstawiciele Krajowego Mechanizmu ujawnią ryzyko zaistnienia naruszeń praw osób pozbawionych wolności (nawet jeśli jego istnienie wynika jedynie z relacji osób pozbawionych wolności), KMPT jest zobowiązany do wydania odpowiedniego zalecenia w raporcie. Dlatego też na zalecenia końcowe w niniejszym raporcie należy patrzeć nie tylko przez pryzmat nieprawidłowości, które już zaistniały, lecz także przez pryzmat prewencji.

⁴ Zob. art. 4 ust. 2 OPCAT.

⁵ Zob. art. 20 OPCAT.

⁶ Zob. art. 13 ust. 1a ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich.

⁷ Szczegółowy opis metod pracy KMPT można znaleźć w raportach rocznych RPO z działalności KMPT. Zob. przykładowo Raport Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w 2022 r., Część II – Jak pracuje KMPT?

⁸ Zob. Dziewiąte Sprawozdanie Roczne SPT z 22 marca 2016 r., CAT/OP/C/57/4, Aneks do sprawozdania, część II, pkt. 6. Zobacz również publikację Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka pt. „Preventing Torture. The Role of National Preventive Mechanisms. A Practical Guide”, Professional Training Series No. 21, United Nations High Commissioner for Human Rights, New York and Geneva 2018, s. 4-6.

⁹ Zob. art. 19 pkt b OPCAT.

2. Zakaz represji

Stosownie do art. 21 ust. 1 OPCAT żadna osoba (np. nieletni, personel, osoby odwiedzające) lub organizacja, która przekazała KMPT informację, nie może ponieść jakiegokolwiek sankcji lub uszczerbku z tego tytułu, niezależnie od tego, czy udzieliła informacji prawdziwej, czy fałszywej.

Wskazany przepis OPCAT stanowi bowiem, że „żadna władza lub funkcjonariusz nie nakaże, nie zastosuje, nie pozwoli ani nie dopuści do stosowania jakiegokolwiek sankcji przeciwko jakiegokolwiek osobie lub organizacji, za przekazanie krajowemu mechanizmowi prewencji jakiegokolwiek informacji, prawdziwej bądź fałszywej, i żadna taka osoba lub organizacja nie poniesie żadnego uszczerbku w jakikolwiek inny sposób”.

3. Uwagi wstępne na temat wizytacji

Na podstawie art. 19 OPCAT oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, 3 lipca 2023 r. przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur przeprowadzili wizytację Policyjnej Izby Dziecka w Bydgoszczy (dalej: PID, Izba, placówka).

W skład zespołu wizytującego wchodziło: Klaudia Kamińska, Michał Żłobecki i Paweł Borkowski (prawnicy).

Celem wizytacji KMPT, zgodnie z art. 19 OPCAT, było sprawdzenie sposobu traktowania osób przebywających w placówce, w celu wzmocnienia, jeśli to niezbędne, ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, nieludzkim lub poniżającym traktowaniem albo karaniem, a następnie przedstawienie rekomendacji właściwym władzom w celu poprawy traktowania oraz warunków pobytu nieletnich i zapobiegania torturom oraz innemu okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, mając na uwadze odpowiednie standardy organizacji międzynarodowych.

W ramach wizytacji dokonano następujących czynności:

- przeprowadzono rozmowę wstępną z kierownikiem Policyjnej Izby Dziecka podkom. Tomaszem Piątkowskim;
- dokonano oglądu placówki, w tym m.in. sypialni dla nieletnich, świetlicy, pokoju izolacyjnego, sanitariatów i placu do rekreacji nieletnich na świeżym powietrzu;

- dokonano analizy wybranej dokumentacji dostępnej w placówce;
- wykonano dokumentację fotograficzną.

Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur poinformowali kierownika PID o wstępnych ustaleniach dokonanych po przeprowadzeniu czynności. Wysłuchali także jego uwag i wyjaśnień.

Po zakończeniu wizytacji poddano analizie dokumentację i informacje związane z funkcjonowaniem placówki.

Podczas wizytacji w przedmiocie zainteresowania KMPT każdorazowo pozostają zagadnienia związane m.in. z: legalnością pobytu nieletnich w placówce, ich traktowaniem, stosowaniem środków przymusu bezpośredniego, kwalifikacjami zawodowymi personelu, prawem do informacji, prawem do kontaktu ze światem zewnętrznym, prawem do ochrony zdrowia, a także warunkami bytowymi.

W niniejszym raporcie uwzględniono zaobserwowaną w placówce dobrą praktykę, problemy o charakterze systemowym oraz obszary, które wymagają wzmocnienia z punktu widzenia zapobiegania torturom i innym formom złego traktowania.

4. Charakterystyka placówki

Policyjna Izba Dziecka funkcjonuje w ramach Wydziału Konwojowego Komendy Wojewódzkiej Policji w Bydgoszczy. Przeznaczona jest dla maksymalnie 13 osób nieletnich, co do których istnieje uzasadnione przypuszczenie, że dopuścili się czynu karalnego i zachodzi uzasadniona obawa ucieczki, ukrycia się lub zatarcia śladów czynu karalnego albo gdy nie można ustalić tożsamości tych osób. W Izbie można umieścić także nieletnich w trakcie samowolnego pobytu poza schroniskiem dla nieletnich, młodzieżowym ośrodkiem wychowawczym, okręgowym ośrodkiem wychowawczym lub zakładem poprawczym, a także w przypadku uzasadnionej przerwy w konwoju.

Z przekazanych danych statystycznych wynika, iż w 2022 r. do Izby przyjęto łącznie 265 osób, zaś w okresie od 1 stycznia do 3 lipca 2023 r. – 74. Średnia długość pobytu w PID wynosiła odpowiednio 2,72 dnia w 2022 r. i 2,76 dnia od początku 2023 r. do dnia wizytacji. W dniu wizytacji w placówce nie przebywały osoby nieletnie, ostatnie przyjęcie do placówki nastąpiło 26 czerwca 2023 r.

Izba dysponuje łącznie 11 etatami, w tym etatem kierownika i 10 etatami asystenta PID. Z przekazanych informacji wynika, iż aktualnie w placówce służbę pełni kierownik oraz 10 funkcjonariuszy, w tym 3 kobiety i 8 mężczyzn. Zatrudniony jest także pracownik gospodarczy. Zgodnie z informacją przedstawioną przez kierownika placówki w czasie wizytacji nie było wakatów. Jednakże, w przypadku braków kadrowych, do wykonywania zadań służbowych w Izbie kieruje się funkcjonariuszy Wydziału Konwojowego KWP w Bydgoszczy legitymujących się odpowiednim przeszkoleniem.

Dyżury w PID pełnią każdorazowo 2 osoby: dyżurny i wychowawca. W placówce obowiązują 12-godzinne zmiany (8:00-20:00 i 20:00-8:00). Kierownik pełni zaś służbę w godzinach od 7:00 do 15:00.

5. Dobra praktyka

Wydawanie nieletnim posiłku niezależnie od czasu przebywania w PID

Zgodnie z § 8 ust. 1 pkt 1 lit. d regulaminu pobytu w izbie stanowiącego załącznik nr 12 do rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 4 czerwca 2012 r. w sprawie pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, pokoi przejściowych, tymczasowych pomieszczeń przejściowych i policyjnych izb dziecka, regulaminu pobytu w tych pomieszczeniach, pokojach i izbach oraz sposobu postępowania z zapisami obrazu z tych pomieszczeń, pokoi i izb¹⁰ (dalej: rozporządzenie w sprawie PdOZ i PID) posiłki wydaje się, co do zasady, po upływie minimum 5 godzin od chwili umieszczenia w izbie. Jak jednak wynika z informacji przekazanej przez kierownika PID w Bydgoszczy, każdej osobie nieletniej oferuje się posiłek tuż po przyjęciu do placówki, niezależnie od pory dnia lub nocy.

Powyższa praktyka doceniona została przez KMPT już w czasie poprzedniej wizytacji PID w 2018 r.¹¹ Należy wziąć przede wszystkim pod uwagę, iż do Izby trafiają nierzadko nieletni, którzy m.in. ze względu na ucieczkę z domu lub placówki wychowawczej nie spożywali posiłku od wielu godzin. Stąd też możliwość zaspokojenia

¹⁰ Dz. U. poz. 638 z późn. zm.

¹¹ Zob. Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji Policyjnej Izby Dziecka w Bydgoszczy, KMP.573.4.2018.TG.

głodu i pragnienia tuż po przyjęciu do placówki, w ocenie Krajowego Mechanizmu, zasługuje na pozytywną ocenę.

6. Problemy systemowe

6.1. Brak obligatoryjnych badań lekarskich

Z uzyskanych informacji wynika, iż przed umieszczeniem w PID badaniom lekarskim poddawane są osoby, w przypadku których zachodzą przesłanki określone rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 13 września 2012 r. w sprawie badań lekarskich osób zatrzymanych przez Policję¹²: gdy nieletni znajduje się w stanie nagłego zagrożenia zdrowotnego, określonego w przepisach o państwowym ratownictwie medycznym; oświadcza, że cierpi na schorzenia wymagające stałego lub okresowego leczenia, którego przerwanie powodowałoby zagrożenie życia lub zdrowia; jest chory zakaźnie; posiada zaburzenia psychiczne; jest po spożyciu alkoholu lub innego, podobnie działającego środka; a także gdy chodzi o kobiety w ciąży i karmiące piersią (§ 1 ust. 1 i 3). Z udzielonych wyjaśnień wynika, iż w praktyce większość nieletnich przybywających do placówki poddaje się uprzednio badaniu lekarskiemu. Jeżeli zaś niepokojące objawy (w tym dotyczące zdrowia psychicznego) zostaną zgłoszone lub zaobserwowane już po przyjęciu, osoby nieletnie przewożone są na konsultację lekarską do Szpitalnego Oddziału Ratunkowego lub też w sytuacjach nagłych pogotowie ratunkowe wzywane jest do placówki. Z przedstawionych informacji wynika także, iż badania lekarskie odbywają się, co do zasady, bez obecności funkcjonariuszy w gabinecie medycznym.

W ocenie KMPT każdy zatrzymana osoba nieletnia powinna zostać poddana obligatoryjnemu badaniu lekarskiemu przed umieszczeniem w PID. Wskazane stanowisko zbieżne jest z międzynarodowymi standardami w zakresie traktowania osób pozbawionych wolności.

Zapewnienie profilaktycznych badań medycznych wszystkich osób zatrzymanych przez Policję rekomenduje Polsce Podkomitet ONZ ds. Prewencji Tortur (SPT)¹³. Z kolei Europejski Komitet ds. Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu i Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) podczas wizyty w Polsce w 2017 r. zalecił, aby każdy nowo przybyły nieletni był zbadany przez lekarza tak szybko jak

¹² Dz. U. poz. 1102.

¹³ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce w 2018 r., CAT/OP/POL/ROSP/1, par. 53 i 55.

to możliwe i nie później niż 24 godziny po przyjęciu do placówki¹⁴. Według CPT lekarz powinien porozmawiać i przeprowadzić badanie każdego nieletniego tuż po jego przyjęciu do miejsca detencji; poza wyjątkowymi okolicznościami rozmowę/badanie należy przeprowadzić w dniu przyjęcia. Jednakże osobą pierwszego kontaktu nowo przybyłego nieletniego z personelem medycznym może być wykwalifikowana pielęgniarka, która następnie składa sprawozdanie lekarzowi. Prawidłowo przeprowadzona procedura badania medycznego tuż po przyjęciu do ośrodka powinna umożliwić pracownikom ochrony zdrowia zidentyfikowanie nieletnich z potencjalnymi problemami zdrowotnymi (np. uzależnienie od narkotyków, skłonności samobójcze). Identyfikacja takich problemów na wystarczająco wczesnym etapie ułatwi przedsięwzięcie skutecznych działań zapobiegawczych w ramach programu opieki medyczno-psycho-socjalnej w danym ośrodku¹⁵.

SPT zachęca zaś do zagwarantowania rutynowych badań wszystkim osobom pozbawionym wolności. Zaleca się, aby opis badania zawierał m.in.: historię medyczną osoby zatrzymanej oraz informacje płynące z przeprowadzonego wywiadu, w tym wszelkie zarzuty niedawnej przemocy, tortur lub złego traktowania; istnienie jakiegokolwiek dyskomfortu lub objawów; wynik badania klinicznego, w tym opis zaobserwowanych urazów oraz informacje na temat trwałości tych urazów¹⁶.

Podkreślenia wymaga również, że badanie medyczne służące ujawnieniu ewentualnych śladów przemocy i tortur powinno spełniać dwa podstawowe kryteria – być przeprowadzone w najkrótszym możliwym czasie po zaistnieniu zdarzenia i z uwzględnieniem zasad dotyczących skutecznego dokumentowania tortur. Czas przeprowadzenia badania jest niezwykle ważny z uwagi na wymóg możliwie dokładnego określenia czasu powstałych obrażeń lub zgłaszanych dolegliwości. Podstawowe narzędzie dostarczające informacji i wskazówek, jak identyfikować i dokumentować przypadki stosowania tortur lub innego okrutnego traktowania albo karania, stanowi Protokół stambulski – Podręcznik skutecznego badania i dokumentowania tortur oraz innego okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania¹⁷. W dokumencie tym znajdują się skierowane do lekarzy i psychologów informacje pozwalające na dokonanie oceny, czy dana osoba była

¹⁴ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, par. 27.

¹⁵ Zob. CPT, Pozbawienie wolności nieletnich, Wyciąg z Dziesiątego Sprawozdania Ogólnego, CPT/Inf(99)12-part, par. 39.

¹⁶ Zob. Raport SPT z wizyty na Ukrainie w 2016 r., CAT/OP/UKR/3, par. 57.

¹⁷ Zob. <https://www.ohchr.org/en/publications/policy-and-methodological-publications/istanbul-protocol-manual-effective-0>, dostęp: 18.09.2023 r.

torturowana, oraz wskazówki, jak należy zgłaszać takie przypadki sądom lub organom śledczym. Pomimo iż Protokół stambulski nie ma charakteru wiążącego, prawo międzynarodowe zobowiązuje rządy do badania i dokumentowania przypadków tortur i innych form znęcania się, a także karania osób za nie odpowiedzialnych, w sposób wszechstronny, efektywny, bezzwłoczny i obiektywny. Dla podjęcia adekwatnych działań nieodzowne jest udokumentowanie występowania obrażeń przez personel medyczny mający kontakt z osobą pozbawioną wolności. Rzetelnie prowadzona dokumentacja jest bowiem jedną z najbardziej fundamentalnych gwarancji ochrony przed torturami.

Z ustaleń KMPT wynika, iż w przypadku obrażeń zaobserwowanych u przyjmowanej do placówki osoby, funkcjonariusze odnotowują ten fakt w prowadzonej dokumentacji.

W tym kontekście zaznaczyć należy, że obowiązek opisanie obrażeń na widocznych częściach ciała mają także funkcjonariusze doprowadzający do Izby, którzy wpisują taką informację w protokole zatrzymania nieletniego (art. 48 ust. 4 pkt 6 ustawy z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich¹⁸, dalej: ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich).

Zgodnie z zarządzeniem Nr 134 Komendanta Głównego Policji z dnia 30 października 2012 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań w policyjnej izbie dziecka¹⁹ dokumentem dodatkowo wymaganym do przyjęcia do izby nieletniego posiadającego widoczne obrażenia ciała jest notatka służbowa dotycząca okoliczności ich powstania albo raport – jeśli wynika to z odrębnych przepisów, sporządzone przez wykonującego doprowadzenie lub konwój (§ 16 ust. 4 pkt 1). W przypadku nieletniego, któremu zgodnie z przepisami w sprawie badań lekarskich osób zatrzymanych przez Policję udzielono niezwłocznie pierwszej pomocy medycznej lub poddano go niezbędnym badaniom lekarskim, wymagane jest zaświadczenie lekarskie o istnieniu lub braku przeciwwskazań medycznych do umieszczenia go w izbie (§ 16 ust. 4 pkt 2).

6.2. Dostęp do obrońcy od początku zatrzymania

Prawo dostępu do obrońcy jest jedną z podstawowych gwarancji minimalizujących ryzyko złego traktowania osób zatrzymanych. Realizacja tego uprawnienia powinna następować możliwie jak najszybciej, albowiem w czasie tuż po zatrzymaniu zachodzi największe ryzyko stosowania przemocy wobec osoby

¹⁸ Dz. U. poz. 1700.

¹⁹ Dz. Urz. KGP z 2019 r. poz. 24.

zatrzymanej²⁰. Zapewnienie dostępu do pomocy prawnej jest szczególnie istotne w przypadku zatrzymania osób nieletnich z uwagi na ich ograniczoną możliwość zrozumienia swojej sytuacji prawnej i przysługujących im uprawnień.

Przepisy zawarte w ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich w dużej mierze umożliwiają nieletniemu realizację prawa do obrony, w tym prawa do korzystania z pomocy obrońcy od chwili podjęcia pierwszej czynności z jego udziałem oraz prawa złożenia wniosku o wyznaczenie obrońcy z urzędu (art. 36 ust. 1 pkt 1). Nieletniego po zatrzymaniu należy niezwłocznie przesłuchać (art. 48 ust. 8). Ma on także prawo do kontaktu z obrońcą po zatrzymaniu bez udziału osób trzecich (art. 48 ust. 7). Co istotne, ustawodawca w art. 37 ust. 7 ustawy przewidział przyznanie pomocy prawnej nieletniemu w przypadku konieczności natychmiastowego podjęcia czynności obrończych, w tym w przypadku zatrzymania, przesłuchania przez Policję, zastosowania wobec zatrzymanego nieletniego środka tymczasowego. Stosuje się wówczas przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego²¹ odnoszące się do dyżurów adwokatów i radców prawnych, mające zastosowanie w postępowaniu przyspieszonym.

Zgodnie z art. 48 ust. 6 i 7 ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich nieletniemu na jego żądanie należy niezwłocznie umożliwić nawiązanie w dostępnej formie kontaktu z adwokatem lub radcą prawnym, a także bezpośrednią z nimi rozmowę.

W ocenie Rzecznika Praw Obywatelskich tego typu uregulowania czynią zadość jedynie niektórym wymogom wynikającym z dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/800 z dnia 11 maja 2016 r. w sprawie gwarancji procesowych dla dzieci będących podejrzanymi lub oskarżonymi w postępowaniu karnym²². W tym kontekście podkreślenia wymaga, że przepisy krajowe powinny wprost wskazywać na niedopuszczalność przesłuchania nieletniego lub prowadzenia innych czynności dowodowych do czasu zasięgnięcia przez niego porady prawnej. Wynika to wprost z art. 6 ust. 3 dyrektywy 2016/800²³.

Co więcej, w ustawie o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich wskazano przypadki, kiedy nieletniemu należy zapewnić obrońcę (art. 38 ust. 1 i 2). Z kolei na mocy art. 38 ust. 3 nieletni, jego rodzice lub opiekun mogą złożyć wniosek o wyznaczenie obrońcy z urzędu. Sąd rodzinny uwzględni wniosek jednak tylko wówczas, gdy udział obrońcy

²⁰ Zob. Rada Europy, Standardy CPT, CPT/Inf/E (2002) 1 – Rev. 2011.

²¹ Dz. U. z 2022 r., poz. 1375.

²² Dz.U.UE.L.2016.132.1.

²³ Zob. opinię do projektu ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich wyrażoną w piśmie Rzecznika Praw Obywatelskich do Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2021 r., KMP.022.1.2021.RK.

w sprawie uzna za potrzebny. Sąd może także cofnąć wyznaczenie obrońcy z urzędu, jeżeli okaże się, że nie istnieją okoliczności, na podstawie których go wyznaczono (art. 38 ust. 8).

W ocenie RPO tak skonstruowane przepisy pozbawiają osoby mniej zamożne faktycznego dostępu do bezpłatnej pomocy prawnej aż do czasu wyznaczenia przez sąd obrońcy z urzędu. W opinii RPO każdy obywatel, a w szczególności nieletni, powinien mieć zapewniony kontakt z obrońcą od momentu zatrzymania i przez cały okres postępowania sądowego. W sytuacji, gdy nie ma obrońcy z wyboru, powinien otrzymać obrońcę z urzędu i mieć możliwość poufnego z nim kontaktu zaraz po zatrzymaniu, jeszcze przed pierwszym przesłuchaniem. Dostęp nieletniego do obrońcy jest bowiem pojęciem szerszym niż udzielanie pomocy prawnej, wyłącznie do celów obrony w postępowaniu sądowym. Taki kontakt stanowi podstawową gwarancję prewencji tortur, i to zarówno w odniesieniu do zachowania funkcjonariuszy dokonujących zatrzymania, konwoju nieletniego, jak i personelu miejsca detencji (np. funkcjonariuszy pełniących służbę w policyjnej izbie dziecka czy pracowników ośrodka wychowawczego)²⁴.

Zgodnie ze standardami ONZ dotyczącymi ochrony nieletnich pozbawionych wolności nieletni powinni mieć prawo do radcy prawnego i mieć możliwość ubiegania się o bezpłatną pomoc prawną, o ile taka pomoc jest dostępna, oraz regularnego komunikowania się ze swoimi doradcami prawnymi. W przypadku takiej komunikacji należy zapewnić prywatność i poufność²⁵.

Warto w tym miejscu odwołać się również do zaleceń SPT, który rekomenduje, by dzieci i młodzież otrzymały od państwa odpowiednią ochronę prawną zarówno podczas przesłuchań, jak i na wszystkich etapach postępowania sądowego²⁶.

CPT w raporcie z wizyty w Polsce w 2017 r. wskazał, że w polskim prawie nadal brakuje przepisu umożliwiającego ustanowienie obrońcy z urzędu przed etapem postępowania przed sądem. Osoby zatrzymane przez Policję, których nie stać na pokrycie kosztów pomocy prawnej, są więc w rzeczywistości pozbawione dostępu do prawnika. Komitet wezwał polskie władze do opracowania, bez dalszej zwłoki oraz we współpracy z Naczelną Radą Adwokacką, pełnoprawnego i odpowiednio finansowego systemu pomocy prawnej dla osób zatrzymanych przez Policję, których nie stać na

²⁴ Tamże.

²⁵ Zob. Zasady Narodów Zjednoczonych dotyczące ochrony osób nieletnich pozbawionych wolności (Zasady z Hawany). Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113 z 14 grudnia 1990 r., Reguła 18, pkt a.

²⁶ Zob. Raport SPT z wizyty w Polsce, CAT/OP/POL/ROSP/1, par. 52 i na Ukrainie, CAT/OP/UKR/1, par. 66; Zob. Komitet Praw Dziecka ONZ, Children's rights in juvenile justice, CRC/C/GC/10, par. 27, 48, 49-50, 92.

pokrycie kosztów usług prawnika, przy czym system taki powinien mieć zastosowanie od samego początku zatrzymania²⁷.

7. Obszary wymagające poprawy

7.1. Kontakt ze światem zewnętrznym

Z przekazanych wizytującym informacji wynika, iż nieletni przebywający w PID odwiedzani mogą być na terenie placówki przez rodziców lub opiekunów. Jak wskazano, nie ma odgórnie narzuconych godzin odwiedzin, nieletni spotykają się z bliskimi przez cały dzień. Spotkania odbywają się w monitorowanym pomieszczeniu świetlicy. Analogicznie sytuacja wygląda w przypadku konieczności zapewnienia bezpośredniego kontaktu nieletniego z reprezentującym go adwokatem lub radcą prawnym (choć jak wskazał kierownik placówki, spotkania z prawnikami odbywają bardzo rzadko).

Jednocześnie przedstawiciele KMPT zwrócili uwagę na fakt, iż umieszczeni w Izbie nieletni mają co prawda możliwość nawiązania kontaktu telefonicznego z rodziną i prawnikiem, jednakże z uwagi na panujące warunki techniczne rozmowy prowadzone są przy użyciu aparatu telefonicznego w pokoju dyżurnego, w obecności funkcjonariusza. W ocenie Krajowego Mechanizmu brak możliwości nawiązania kontaktu telefonicznego w warunkach gwarantujących pełną poufność rozmowy stwarza ryzyko, że osoba nieletnia, która chciałaby przekazać istotne informacje, w tym np. na temat doświadczonej przemocy lub wstydliwych dolegliwości, w obawie przed funkcjonariuszami nie zdecyduje się poinformować o swoich problemach.

Mając powyższe na uwadze, KMPT rekomenduje stworzenie odpowiednich rozwiązań ukierunkowanych na umożliwienie przebywającym w PID nieletnim nawiązania kontaktu telefonicznego z rodzicami/opiekunami lub reprezentującymi ich prawnikami poza zasięgiem wzroku i słuchu funkcjonariuszy.

7.2. Traktowanie

Z uwagi na brak nieletnich w placówce w dniu wizytacji, przedstawiciele KMPT mieli ograniczoną możliwość dokonania analizy sposobu traktowania przez funkcjonariuszy. Niemniej w toku prowadzonych czynności wizytujący nie stwierdzili symptomów mogących wskazywać na przypadki niewłaściwego traktowania. Jak

²⁷ Zob. Raport CPT z wizyty w Polsce w 2017 r., CPT/Inf (2018) 39, par. 25.

wynika z przekazanej informacji pisemnej, w okresie od 1 stycznia 2022 r. do 3 lipca 2023 r. funkcjonariusze pełniący służbę w PID nie stosowali wobec umieszczonych tam nieletnich środków przymusu bezpośredniego, wobec policjantów nie toczyły się także postępowania dyscyplinarne, prokuratorskie ani sądowe. We wskazanym okresie w placówce nie doszło również do zdarzeń nadzwyczajnych.

Niezależnie od powyższego przedstawiciele Krajowego Mechanizmu odnotowali, iż w PID odstąpiono od stosowania dobrej praktyki polegającej na noszeniu odzieży cywilnej przez funkcjonariuszy pełniących funkcję wychowawców. W raporcie po poprzedniej wizytacji w Izbie KMPT wskazał, że tego typu rozwiązanie może przynieść pozytywne efekty w postaci zmniejszenia poziomu napięcia emocjonalnego u nieletnich oraz redukcji ich potencjalnych zachowań agresywnych²⁸. Brak umundurowania u wychowawców sprzyjać może również budowaniu relacji opartej na zaufaniu z nieletnim. **Z uwagi na to Krajowy Mechanizm zaleca powrót do praktyki noszenia ubioru cywilnego przez funkcjonariuszy pełniących funkcję wychowawców.**

7.3. Warunki bytowo-sanitarne

W toku wizytacji przedstawiciele KMPT dokonali oglądu m.in. czterech trzyosobowych sypialni dla nieletnich, pokoju izolacyjnego, łazienki, świetlicy i miejsca do rekreacji nieletnich na świeżym powietrzu. Sypialnie monitorowane są przy pomocy kamer z funkcją podczerwieni, stąd też nie ma konieczności doświetlania ich w porze nocnej. Warunki panujące w Izbie uznać należy za dobre: pomieszczenia były czyste i wyposażone zgodnie z wymogami wynikającymi z przepisów. W świetlicy znajdowały się m.in.: telewizor, konsola do gier, książki i gry planszowe. W razie potrzeby nieletnim udostępniana jest także czysta odzież zastępcza, ręczniki oraz środki higieny osobistej.

Wziąwszy jednak pod uwagę przeznaczenie placówki, wizytujący zwrócili uwagę na dość surowy wystrój wewnątrz: w pomieszczeniach brakowało jakichkolwiek elementów dekoracyjnych, a stoły i krzesła w sypialniach, jadalni i świetlicy przytwierdzone były do podłoża, co rodzi skojarzenia z oddziałami w jednostkach penitencjarnych dla tzw. więźniów niebezpiecznych. W tym kontekście warto zwrócić uwagę na zalecenie CPT, zgodnie z którym miejsca, w których młode osoby

²⁸ Zob. pkt 3 lit. a Raportu Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji Policyjnej Izby Dziecka w Bydgoszczy, KMP.573.4.2018.TG.

pozbawione wolności śpią i prowadzą aktywność życiową, powinny być – oprócz odpowiedniej wielkości, oświetlenia i wentylacji – właściwie umeblowane, dobrze urządzone i dostarczać odpowiednich wrażeń wzrokowych. Młodym ludziom powinno się pozwolić również na przechowywanie rozsądnej liczby rzeczy osobistych, jeśli przeciwko temu nie przemawiają przeważające względy bezpieczeństwa²⁹. **KMPT rekomenduje zatem dostosowanie wystroju pomieszczeń w PID do potrzeb osób nieletnich.**

W kontekście placu przeznaczanego do rekreacji nieletnich na świeżym powietrzu Krajowy Mechanizm rekomenduje zaś zadaszenie części jego powierzchni, tak aby nieletni mogli korzystać z niego niezależnie od panujących warunków atmosferycznych.

7.4. Prawo do informacji

Uzyskanie rzetelnej informacji na temat swojej sytuacji faktycznej i prawnej uważane jest za jedno z podstawowych uprawnień przysługujących osobom pozbawionym wolności. Zrozumienie obowiązujących przepisów prawa, wewnętrznych procedur i swoich praw minimalizuje ryzyko złego traktowania. Aspekt ten jest szczególnie istotny w przypadku osób nieletnich przebywających w detencji. Młody wiek, stres i niska świadomość prawna negatywnie wpływać mogą na ich dobrostan psychiczny i w konsekwencji uniemożliwić korzystanie z innych przysługujących im praw.

Nieletni tuż po przyjęciu do Izby zapoznawany jest z regulaminem PID, porządkiem dnia oraz z prawami i obowiązkami, co potwierdza własnoręcznym podpisem. Regulamin pobytu oraz wykaz instytucji stojących na straży praw człowieka umieszczone zostały w widocznym miejscu w każdej z sypialni dla nieletnich, jak również w świetlicy i w pokoju izolacyjnym. W tym kontekście KMPT przypomina, iż poza przedstawieniem pisemnych informacji dotyczących warunków pobytu w placówce i przysługujących praw, funkcjonariusze pełniący służbę w Izbie powinni udzielić ustnego objaśnienia ww. kwestii, jeśli nieletni sygnalizują niepełne zrozumienie swojej sytuacji. Kluczowe w realizacji prawa do informacji jest bowiem jej faktyczne zrozumienie przez osobę pozbawioną wolności, niezależnie od czynników takich jak wiek czy bariera językowa.

²⁹ Zob. Dziewiąty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (99)12, par. 29 i 30.

Mając powyższe na uwadze, wskazać należy na szczególną sytuację nieletnich cudzoziemców przyjętych do PID. Brak znajomości języka polskiego w stopniu komunikatywnym jest bowiem kolejnym czynnikiem uniemożliwiającym pełne zrozumienie swojej sytuacji oraz przysługujących praw. Stąd też szczególnie istotne jest zapewnienie obecności profesjonalnego tłumacza w każdym przypadku, kiedy czynności prowadzone są wobec cudzoziemców nieposługujących się językiem polskim lub językiem obcym, którym posługują się funkcjonariusze.

Zgodnie z informacją przedstawioną przez kierownika PID, w badanym okresie w Izbie przebywało dwoje cudzoziemców. Przedstawiciele KMPT dokonali analizy dokumentacji jednego z nich, obywatela Rumunii. Odnotowali, iż nieletniemu przekazano przetłumaczone na język rumuński: regulamin pobytu w Izbie i załącznik do protokołu przesłuchania nieletniego. Jednocześnie w pozostałej dokumentacji – sporządzonej w języku polskim (m.in. w protokole zatrzymania nieletniego i kwicie depozytowym) brak jest informacji dotyczącej obecności tłumacza lub innego sposobu przekazania nieletniemu cudzoziemcowi informacji w języku dla niego zrozumiałym.

W związku z tym Krajowy Mechanizm zaleca Komendantowi Wojewódzkiemu Policji w Bydgoszczy przypomnienie podległym mu funkcjonariuszom kujawsko-pomorskiego garnizonu o konieczności zapewnienia zatrzymanym nieletnim dostępu do profesjonalnego tłumacza w przypadku wystąpienia bariery językowej. KMPT rekomenduje także każdorazowe umieszczanie w dokumentacji adnotacji dotyczącej języka, którym posługuje się zatrzymany cudzoziemiec (także w sytuacji, gdy porozumiewa się w języku polskim).

8. Zalecenia

Na podstawie art. 19 Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca:

I. Komendantowi Wojewódzkiemu Policji w Bydgoszczy:

1. stworzenie rozwiązań ukierunkowanych na umożliwienie przebywającym w PID nieletnim nawiązania kontaktu telefonicznego z rodzicami/opiekunami lub reprezentującymi ich prawnikami poza zasięgiem wzroku i słuchu funkcjonariuszy;

2. powrót do praktyki noszenia ubioru cywilnego przez funkcjonariuszy pełniących funkcję wychowawców;
3. dostosowanie wystroju pomieszczeń w PID do potrzeb osób nieletnich;
4. zadanie części placu miejsca do rekreacji nieletnich na świeżym powietrzu, tak aby mogli korzystać z niego niezależnie od panujących warunków atmosferycznych;
5. przypomnienie funkcjonariuszom kujawsko-pomorskiego garnizonu o konieczności zapewnienia zatrzymanym nieletnim dostępu do profesjonalnego tłumacza w przypadku wystąpienia bariery językowej;
6. każdorazowe umieszczanie w dokumentacji adnotacji dotyczącej języka, którym posługuje się zatrzymany cudzoziemiec (także w sytuacji, gdy porozumiewa się w języku polskim).

Opracował: Michał Żłobecki

Za Zespół podpisuje:

Przemysław Kazimirski

Dyrektor Zespołu

/-podpisano elektronicznie/